

La família Safont, el comte de Santa Coloma i la revolució liberal

per Rosa Congost

Escriure sobre els Safont sempre té un cert interès i sempre representa un cert risc. Té interès, encara que només sigui per ajudar a escriure algun capítol de la novella *La saga dels Safont*, que alguns historiadors reclamen des de fa anys.¹ Representa un risc perquè, fins i tot quan es vol treballar sobre un aspecte molt concret de les seves activitats, és difícil de reunir-ne totes les dades. En realitat, quan uns papers referents als Safont van a parar a les mans d'un historiador, aquest pot ser endut per un afany d'investigació detectivesca que podria omplir tots els anys de la seva vida. Amb aquesta nota només pretenc donar a conèixer algunes dades, de què dispenso, sobre les activitats d'aquesta família. No són, sense cap dubte, les dades més importants i definitives, però presenten un interès especial pel fet de ser dades que relacionen molt directament les activitats especuladores dels Safont amb les mesures de la revolució liberal. En altres llocs ja s'ha posat de manifest l'amistat i els lligams que unien Josep Safont i Mendizábal, i sembla que els Safont van intervenir directament en moments clau de la guerra carlina i de la revolució liberal.² Però tot això queda fora de l'abast d'aquest petit estudi, que es vol limitar a fer veure el profit que aquesta família de comerciants i banquers catalans va saber treure de les tres mesures bàsiques de l'anomenada revolució liberal: desamortització, desvinculació i abolició del règim senyorial.

1 J. Fontana assenyala la necessitat de tenir en compte aquests homes que, «si bé no governen directament, governen els qui governen» (*La Revolución Liberal. Política y Hacienda, 1833-45*) [Madrid 1977], p. 268), i F. Tomás y Valiente diu que podria escriure's *La saga de los Safont*, com la versió catalana dels Buddenbrook hamburguesos (*El proceso de desamortización de la tierra en España, «Agricultura y Sociedad*», núm. 7 [abril-juny de 1987]). Una mínima biografia de Josep Safont ha estat publicada per J. M. RAMON DE SAN-PEDRO, *Els Safont, «Ausa»* (1956), núm. 17. A. Solà remarca les activitats de la família Safont a «Mentalitat i negoci de l'élite barcelonina de mitjan segle XX», *Orígens del món català contemporani* (Barcelona 1986) ps. 160, 161.

2. Sobre aquests lligams, P. JANKE, *Mendizabal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853)* (Madrid 1954), i J. FONTANA, *La Revolución Liberal*.

Els Safont, principals compradors de béns desamortitzats d'Espanya

Blas de Molina ho remarcava el 1841: Safont era «*el que por mayor cantidad está interesado en la compra de bienes nacionales*». ³ Justament aquell any moria Josep Safont, el patriarca. Però tant si es referia a Josep Safont, pare, com a Josep Safont, fill, els estudis monogràfics sobre la desamortització confirmaven les paraules de l'autor del *Manual de Compradores*. Els Safont apareixen com a compradors a Àvila, les Balears, Barcelona, Ciudad Real, Girona, Lleida, Madrid, Tarragona, Toledo i Sevilla. ⁴ La suma de les quantitats rematades va superar els vint milions de rals. Hem de rebaixar aquesta xifra, si volem conèixer el valor real de les finques adquirides, ja que el pagament es va fer majoritàriament en títols de deute públic devaluats; en tot cas, és indubtable que el valor del patrimoni acumulat superava amb escreix la suma dels sis milions de rals.

Les relacions amb banquers estrangers ⁵ i amb els homes de l'estat havien convertit els Safont en experts en l'especulació i negociació de títols de deute públic i, per tant, en homes privilegiats per les lleis desamortitzadores. També cal remarcar que Jaume Safont i Lluch, germà i futur hereu de l'hereu Josep Safont i Lluch, va ocupar el càrrec d'«intendent honorari i administrador de béns nacionals d'amortització i crèdit públic de la província de Barcelona», i un tercer germà, Miquel Safont i Lluch, era fiscal de la sots-delegació de revendes.

A Girona, Josep Safont havia adquirit tres grans finques rústiques procedents de l'orde dels servites de Banyoles per valor d'1.650.000 rals. Les finques havien estat taxades per un valor inferior a la meitat d'aquella xifra, i la puja en la venda havia estat molt inferior a la mitjana de la província. Tot i que aquesta compra el convertia en el principal comprador de béns desamortitzats de la província de Girona, es tractava d'una quantitat molt baixa en comparació de la suma del valor de les finques adquirides a Barcelona, que pujava més de 8.000.000 de rals. Eren molt menys importants les adquisicions de béns desamortitzats a Tarragona i a Lleida, adquisicions que no superaven globalment el milió de rals. En el conjunt de l'estat, Madrid, amb més de 3.000.000 de rals, i Toledo, amb més de 5.000.000 de rals, devien ser, respectivament, la tercera i la segona província en l'ordre d'interessos de Safont. El caràcter urbà de moltes de les finques adquirides a la ciutat de Barcelona i Madrid fa predir un ràpid aprofitament de la puja que experimentà el sòl, que ja ha estat remarcada en altres estudis. ⁶

La importància de la desamortització en la fortuna dels Safont queda reflectida en la descripció de béns, protocolitzada el 1845. ⁷ En aquesta descripció,

3. J. Fontana recull aquesta citació de Blas Molina a *La Revolución Liberal*, p. 268.

4. F. Tomás y Valiente dona aquesta llista de províncies en el seu treball de síntesi *El proceso de desamortización...*, p. 27.

5. Els lligams dels Safont amb la casa Laffitte es veuen clarament al fulletó *Ojeada sobre el proyecto de empréstito presentado al Gobierno de S.M. por los Sres. Safont y Compañía a su nombre y al de los Sres. J. Laffitte y Compañía de París. Su autor, un transcunte aprendiz de banquero* (Barcelona, Impremta Brusi, maig de 1838).

6. A. BAHAMONDE MAGRO, J. TORO MÉRIDA, *Burguesía, especulación y cuestión social en el Madrid del siglo XIX* (Madrid 1978).

7. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid. Mariano Fernández del Canto (24-IV-1845). Escritura de «Descripción de bienes».

que només afecta els béns de Catalunya, hi figuren un total de 119 finques. D'aquestes, només 33 havien estat adquirides o heretades abans del 1837; la resta provenia de béns desamortitzats —27 finques— o es tractava de finques comprades al comte de Santa Coloma —59 finques. Si tenim en compte l'extensió de les finques rústiques, en conjunt, els hereus de Josep Safont tenien a Catalunya un patrimoni de 497 ha; un 61 % d'aquestes provenien de la desamortització i un 31 % havien pertangut al comte de Santa Coloma. Així doncs, la descripció de béns del 1845 no només posa de manifest la importància de la desamortització, sinó també el fet que els negocis de la desamortització havien estat paral·lels, en el cas dels Safont, als negocis amb la casa nobiliària del comte de Santa Coloma.

Els problemes econòmics del comte de Santa Coloma, gran d'Espanya i senyor feudal a Catalunya

Poc temps després que el seu amic Mendizábal promulgés el famós decret sobre la desamortització, els Safont establien un fort lligam amb Joan Baptista Queralt, comte de Santa Coloma, mitjançant el nomenament de Jaume Safont i Lluch com a administrador dels seus béns a Catalunya. El 3 de juliol de 1837 el comte li conferia poders per tal que «...en mi nombre y representando mi persona, derechos y acciones, administre todas las fincas, rentas, derechos y acciones... que poseo y me pertenecen en las provincias del Principado de Cataluña arrendándolos á quien por bien tuviere por los precios, tiempos y condiciones en que convenga, y fenecidos unos arrendamientos ejecute otros de nuevo, formalizando en su razon los oportunos instrumentos con las clausulas que se requieran. Para que perciba y cobre todas las cantidades de dinero, frutos, semillas, especies y otras cosas que por cualquier motivo se me estén debiendo y debiesen en lo sucesivo dando recibos, cartas de pago y demás resguardos que le sean pedidos, con fe de entrega ó renunciación de sus leyes».⁸

La redacció de l'escriptura d'atorgament de poder no era especialment original i és difícil de saber si els Safont coneixien les possibilitats d'especulació que els béns del comte a la llarga els reportarien. A l'inventari del comte de Santa Coloma, fet durant l'any 1867, trobem detallades totes les vendes efectuades a Catalunya. Tots els quadres que segueixen han estat confeccionats a partir d'aquell inventari.⁹

QUADRE 1. *Esriptures de compra-venda de béns desvinculats (1821-1829)*

<i>data</i>	<i>finca</i>	<i>localització</i>	<i>comprador</i>	<i>preu</i>
25-6-1821	casa de Besora	C. Sta. Anna (Barcelona)	Felip Amat i de Cortada	350.000 rals
17-7-1823	dos masos	marquesat de Besora	Ignasi Palmerola	129.075,21 rals
13-8-1823	diverses finques	Torredembarra	Marià Flaquer	55.463,26 rals

8. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid. Mariano García Sancha (3-VII-1837). Escripura d'atorgament de poders.

9. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid. Expedient del comte de Santa Coloma. Notaria de Mariano García Sancha (1867). Protocols núms. 28.270-28.273. Al protocol 28.270

El comte de Santa Coloma fou un dels pocs nobles catalans que s'acollí al decret sobre desvinculació de béns del Trienni Liberal (quadre 1).

En publicar-se les noves lleis desvinculadores del 1836 i del 1837 el comte de Santa Coloma demanà immediatament de poder-s'hi acollir. I el nombre de vendes i el valor de les finques venudes superà en gran quantitat el de la primera època:

QUADRE 2. *Esriptures de compra-venda de béns desvinculats (1837-1840)*

<i>data</i>	<i>finca</i>	<i>localització</i>	<i>comprador</i>	
11-III-1837	casa	c. Montcada (Barcelona)	Pedro Cherchi i Lorenzo Ponz	81.912 rals
1-v-1837	molí de la sal	Barcelona	Pedro Cherchi i Lorenzo Ponz	269.466,26 rals
16-VI-1838	4 peces de terra	el Catllar		
	3 peces de terra	Torredembarra	Antoni Farando	70.000 rals
12-XII-1838	1 peça de terra	marquesat de Besora	Esteban Escrin	12.800 rals
1838	1 peça de terra	marquesat de Besora	Quirze Rierola	18.240 rals
20-II-1839	1 peça de terra	marquesat de Besora	Francisco Barceló	13.866,22 rals
18-III-1839	2 peces de terra	marquesat de Besora	Francisco Barceló	5.866,66 rals
25-IV-1939	1 peça de terra	S. Andreu de Porrera	Baudili Demes	1.600 rals
1839	1 peça de terra	S. Coloma de Queralt	Josep Esplugas	10.666,66 rals
21-v-1839	cens s/cases	Barcelona	Josepa Espinós	10.666,66 rals
3-III-1840	cens		Joan Foraster	15.105,10 rals
27-III-1840	casa-mesó	Montesquiu	Francisco Barceló	16.000 rals
3-III-1840	cens		Francisco Ferrer	10.666,66 rals

Però és durant els anys 1842 i 1843 que el comte de Santa Coloma es desprèn d'una manera realment important del seu patrimoni. En aquests anys Josep Safont n'és l'únic comprador:

QUADRE 3. *Esriptures de compra-venda de béns desvinculats (vendes fetes a Josep Safont, 1842-1843)*

1-II-1842	« <i>Todas las fincas rústicas y urbanas, todos los derechos y acciones, castillos, edificios, templos, casas, tierras, pastos, diezmos, etc., que formaban el Marquesado de Besora con los Estados, Baronias y señorios de su término, Montesquiu, Sora, Catllar, etc., varios mansos y la torre de Vall den Bach</i> ».			1.000.000 rals
29-IV-1842	« <i>Una casa Torre de Avella y heredad con sus tierras y aguas y otras cinco piezas de tierra en términos de Barcelona y San Martin de Provencals</i> ».			157.352,20 rals
12-v-1842	« <i>Todas las fincas de todas clases, campos, bosques, molinos, viñas, huertas, etc., correspondientes al condado de Santa Coloma y los castillos que le pertenecían en diferentes términos de poblaciones en las provincias de Barcelona, Tarragona, y Lerida, con la sola excepcion del palacio de la villa de Santa Coloma</i> ».			606.647,14 rals
31-v-1842	« <i>Una casa Torre de Gracia con sus tierras glevadas entre si y el agua perteneciente a dicha heredad</i> ».			226.000 rals
1-v-1843	« <i>Diferentes estados y Señorios y derechos en el Principado de Cataluña</i> »			348.500,20 rals

En els anys següents tindrien lloc les dues últimes vendes del comte a Catalunya (quadre 4).

QUADRE 4. *Últimes escriptures de compra-venda de béns desvinculats (1844-1846)*

<i>data</i>	<i>finca</i>	<i>localització</i>	<i>comprador</i>	<i>preu</i>
15-IV-1844	finca	Barcelona	Andreu Herraiz	259,250 rals
3-VI-1846	palau	Barcelona	Joan Baptista Clavé	690.000 rals

El total d'aquestes vendes va pujar 4.516.073 rals. Més de la meitat d'aquesta suma, exactament el 51,78 %, havia estat pagada per Josep Safont. El comte de Santa Coloma no es cansava de repetir a les diverses escriptures les causes que l'havien dut a vendre:

«...los excmos. S.S. Conde de Santa Coloma y Marques de Vallehermoso han sufrido, como otros muchos de su clase, incalculables perdidas en sus intereses, á causa de los publicos desgraciados acontecimientos ocurridos en estos Reynos desde mil ochocientos ocho hasta el presente, en cuyo periodo se le aumentaron ecsesivamente las contribuciones, se les quemaron casas, devastaron bosques, cortaron bosques, talaron tierras, y estas quedaron incultas ó abandonadas: Que ademas han tenido que hacer considerables é indispensables gastos con ocasion de los matrimonios de las señoritas D.ª Joaquina y D.ª Rosario hija y hermana respective de S.S.E.E.: Que para cubrir estos gastos, y atender al lustre, sustento y urgentisimas necesidades de sus distinguidas casas, S.E. el Sr. Conde de Santa Coloma se vió en la precision de contraer grandes y perentorias obligaciones garantidas por su Sr. hijo el Excmo. Sr. Marqués de Vallehermoso.../Que á S.S.E.E. á pesar del buen orden en la administracion y economia en los gastos no les queda esperanza de poder estinguir tamañas obligaciones con el solo producto de sus haciendas tan debilitadas con los males referidos, y tan menguadas con la supresión de los diezmos y rentas feudales, y la disminucion de las enfiteuticas, que formaban una parte muy preciosa de sus patrimonios: Que estos mismos patrimonios van deteriorandose sensiblemente cada dia por falta de fondos con que atender al cultivo de las tierras, y a la reparaci3n de los edificios quemados y arruinados muchos de ellos en las guerras, ó en estado de caerse por su antigüedad/... que no hallan mas medio que ó contraer nuevas obligaciones quizas mas pesadas que las primeras, ó bien enagenar aquella parte de bienes que sea suficiente para la cancelacion de estas: Que el crear nuevas obligaciones lo consideran notoriamente menos ventajoso que la enajenacion de bienes, porque ademas de los crecidisimos intereses que, acompañando las nuevas obligaciones, iran consumiendo sus patrimonios; les deja á poco tiempo en estado mas crítico que el presente, y ha de resultar el remedio peor que el mismo mal: Que en consecuencia de todo ello se han decidido á practicar el otro medio de la enage-

figura la Relación de ventas y espropiaciones de fincas y derechos de los mayorazgos de la casa de Santa Coloma con sus valoraciones.

nacion de bienes... aunque sean de los que se llaman vinculados; estando bien persuadidos que si el mismo Vinculador los viese en esta circunstancias, no solo consentiria, sino que tambien promoveria dicha enagenacion; para la cual otra- mente les autoriza con amplias facultades el Decreto...»¹⁰

Josep Safont no pagava, amb diners, el valor de les terres adquirides; era el comte qui satisfèia, amb terres, els deutes adquirits amb Josep Safont. En realitat, Safont s'havia convertit en el principal creditor del comte el 1839, en pagar, amb diners propis, els deutes contrets pel comte amb antics creditors, en especial amb un altre comerciant de cognom català resident a Madrid, Matheu.¹¹ Tot i que no coneixem exactament l'estat dels deutes, tot sembla indicar que Josep Safont féu aquestes compres en unes condicions bones. Capitalitzant les rendes cobrades pel comte els anys immediatament anteriors a la venda, podem valorar els béns venuts. El 1841 el comte de Santa Coloma va rebre —si es van complir els pactes establerts en dues escriptures separades d'arrendament— la quantitat de 66.400 rals anuals pel conjunt de béns i de drets que més tard van ser venuts a Safont per 1.696.647 rals. La capitalització que se'n desprèn és del 3,91 %. Però a les escriptures de compra-venda figura una rebaixa de 306.000 rals en concepte d'«indemnització» dels arrendaments corresponents als anys 1842-45. Per tant, la quantitat «pagada» —en realitat, el crèdit amortitzat— pels Safont fou, en aquestes dues vendes, d'1.390.647 rals. Si tenim en compte que els arrendataris havien estat contractats pels mateixos compradors —Jaume Safont havia signat els contractes d'arrendament com a procurador del comte— no costa gaire imaginar l'existència d'una entesa prèvia —entre els arrendataris i els Safont— que hauria pogut conferir més avantatges als compradors.¹²

Tot i això, l'escriptura que resulta més il·lustrativa és la de la venda de «drets senyorials». És l'escriptura més llarga de totes i explica fil per randa tots els drets feudals i senyorials que el comte de Santa Coloma havia percebut.¹³ Pagar més de 300.000 rals per uns drets en desús i abolits només té sentit si s'espera obtenir-ne alguna indemnització, i és evident que aquesta era la intenció de Josep Safont.

La indemnització dels delmes i els drets procedents del comtat de Santa Coloma i del marquesat de Besora

Ha arribat el moment de lligar alguns caps. Potser altres negocis li fallaren, però el «negoci» de la «revolució liberal» no podia presentar-se d'una manera més favorable per a Josep Safont. La revolució liberal no només li havia permès de comprar a preu baix béns desamortitzats i aprofitar les mesures de desvincu-

10. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Josep Gros (1-v-1842). Escripura de compra-venda.

11. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Ramon de Miquelerena (3-viii-1839).

12. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Josep Gros (5-ii-1841). Contractes d'arrendament.

13. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid. Mariano Fernández del Canto (1-v-1843). *Escritura de venta de diferentes Estados, Señoríos y derechos en Cataluña, pertenecientes al Señor Conde de Santa Coloma* (consta de 223 folis).

lació comprant amb bones condicions béns de nobles endeutats, sinó que també li permeté d'obtenir els recursos necessaris per adquirir uns i altres béns mitjançant la indemnització d'uns drets que ell mateix havia comprat a un preu baixíssim al seu autèntic perceptor.

La importància de la indemnització de delmes, alcabales i altres drets senyorials ha estat ressaltada per Ricardo Robledo i Esteban Canales.¹⁴ És evident que ajuda a entendre aspectes molt concrets de la revolució liberal —com, per exemple, la participació important de la noblesa en la compra de béns desamortitzats— i aspectes més abstractes d'aquesta mateixa revolució, com ara el seu caràcter poc revolucionari. El cas dels Safont segurament només es pot explicar pel bon coneixement que tenia aquesta família de les vicissituds de la cort i dels estratagemes per aconseguir resultats favorables.

Malauradament, no podem conèixer l'abast real de les quantitats obtingudes per Josep Safont en concepte d'indemnització de delmes i d'altres drets senyorials. Els delmes havien estat comprats juntament amb les finques. Ja hem vist a l'apartat anterior que la capitalització de les rendes —entre les quals ja no figurava el delme— havia estat força favorable; per tant, podríem considerar que el comte de Santa Coloma, pràcticament, havia regalat la indemnització dels delmes a Safont. No sabem fins a quin punt el comte era conscient de l'esplendidesa del seu regal: Safont aconseguí que la capitalització al 4 % de les rendes en delmes que li corresponien fos de 5.106.622 rals 12 maravedisos. Amb aquesta quantitat Safont acabava de satisfer el 1848 el pagament de les finques desamortitzades comprades a Toledo. Aquell mateix any Safont feia constar davant notari que esperava obtenir noves indemnitzacions de noves rendes —havia presentat un nou expedient—; segons ell, aquestes noves indemnitzacions i la quantitat d'1.296.476 rals 7 maravedisos serien suficients per pagar totes les altres finques de l'estat que encara li quedaven pendents de pagament.¹⁵

Arribats en aquest punt, no podem afegir gaire res més sobre aquesta qüestió. Desconeixem el valor de les finques que Josep Safont encara no havia pagat el 1848 i no sabem si realment cobrà la indemnització de les rendes presentades, tal com havia previst. Tot sembla indicar, però, que en aquesta ocasió es tractava del «rendibilitzar» els 348.500,20 rals que havia pagat per uns drets feudals i senyorials aparentment abolits. En tot cas, bé que desconeixem el desenllaç final, la Direcció General de Finques de l'estat havia acceptat a Safont els papers en els quals reclamava la indemnització d'aquelles rendes com a pagament «interí» de les finques, mentre no «*le sean expedidos los créditos de que trata la ley de veinte de marzo de mil ochocientos cuarenta y seis en sus artículos primero y segundo*».¹⁶

14. R. Robledo ha tractat aquest tema a *Desamortización y hacienda pública en algunos inventarios de grandes terratenientes*, dins GARCÍA SANZ i R. GARRABOU (eds.), *Historia agraria de la España contemporánea*, vol. I (Barcelona 1985). Al mateix volum hi ha l'estudi d'E. CANALES, *Diezmos y revolución burguesa en España*. Aquest últim autor també tracta del tema a *El diezmo a finales del antiguo régimen*, dins ANES (ed.), *La economía española al final del Antiguo Régimen*, vol. I (Madrid 1982).

15. La informació corresponent a aquest paràgraf ha estat extreta de l'*Escritura de obligació al pago de fincas Nacionales otorgadas por don José Safont a favor de la Hacienda Pública*. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid. Mauricio Forcada (17-xi-1848).

16. *Ibid.*

No sabem quina fou la quantitat total cobrada en concepte d'indemnització, i és molt probable que Barraquer exagerés en afirmar de Safont: «*Una vez como sucesor de los condes de Santa Coloma, al cual compró bienes el padre de Don Jaime y por razón de indemnización de la supresión de señoríos, recibió del gobierno 700.000 duros: en fin Don Jaime Safont tuvo a no dudar 1.500.000 duros.*»¹⁷ Però remarquem que no diu «per raó d'indemnització de delmes», i fixem-nos també que considera que la suma aconseguida per aquest motiu representava gairebé la meitat del seu patrimoni.

En tot cas, és evident que el cobrament de la indemnització de drets comprats al comte de Santa Coloma —encara que només considerem el valor dels delmes: 5.106.622 rals— fou un negoci especulatiu reeixit en el qual Josep Safont degué trobar una nova fórmula màgica per fer sorgir del no-res una fortuna milionària.

I, a la fi, «càstig de Déu» per als Safont i persistència de la grandesa dels Santa Coloma

Se m'acut que algú podria pensar que aquest article pretén explicar l'ascens d'un nou grup social i l'enfonsament de la noblesa tradicional. No sé si això es pot arribar a explicar, però en tot cas l'exemple estudiat no serveix. Ni els Safont aconseguiren de consolidar el seu capital ni el comte de Santa Coloma perdé la seva «grandesa». L'any 1875, a les llistes dels majors contribuents de les províncies, només trobem Jaume Safont que ocupa el lloc núm. 24 a la província de Lleida, on pagà una contribució de 1.185,60 Ptes. El comte de Santa Coloma apareixia ocupant el núm. 11 de la llista estatal confeccionada a partir de totes les llistes provincials.¹⁸ El comte pagava contribucions per un valor total de 53.035,45 ptes., repartides entre les 9 províncies a les quals figurava com a contribuent destacat: Astúries, Càceres, Canàries, Salamanca, Segòvia, Sevilla, Sòria, Toledo i Valladolid.

Tot sembla indicar que, si bé el balanç dels negocis de la família Safont va arribar a ser espectacular, aquell imperi es va enfonsar com un castell de cartes. Barraquer explica aquest enfonsament com un «càstig de Déu» i descriu així els últims anys de la vida de l'últim hereu que va portar el cognom Safont: «*Fue un hombre morigerado: no se le conoció un vicio ni un despilfarro, y tal era el lujo de su ajuar que cuando iba a una hacienda que poseía en el Vallés dormía en un catre de tijera, y sin embargo de tanta riqueza, y de tanta moderación y sobriedad, perdió cuanto tenía. No podía materialmente vivir, porque no salía de su casa sin verse asediado por una nube de acreedores, y naturalmente fué concursado dejando un pasivo considerable. No hacía ningún negocio que no le saliese frustrado, ni llevaba al cabo especulación alguna que no terminase con un desastre, obligándole a contraer deudas, a pagar intereses usuarios, y a tener que hipotecar los bienes heredados de sus padres; y como estos esta-*

17. G. BARRAQUER, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX* (Barcelona 1915-17), vol. IV, dins l'article vintè, que porta per títol «Castigo de Dios», p. 753.

18. R. CONGOST, *Las listas de los mayores contribuyentes, «Agricultura y Sociedad»*, núm. 27 (abril-juny de 1983).

*ban, como dije, afectos a restitución para después de la muerte de Don Jaime, causaron a los sucesores costosos pleitos que terminaron por bochornosas transacciones.»*¹⁹

I mentre Jaume Safont no podia «materialment viure» el comte de Santa Coloma, a partir del 1876, seria senador «per dret propi» per raó de la seva grandesa i de les seves rendes. A l'inventari del 1867 els béns immobles d'Hipòlit Queralt, fill d'aquell Joan Baptista Queralt que havia venut tot el seu patrimoni de Catalunya, tenien un valor de 37.222.801 rals; aquesta xifra s'havia obtingut capitalitzant les rendes a un 4 %.²⁰ A l'inventari consten totes les vendes fetes entre el 1820 i 1860. Ascendien a un total de 6.427.464,82. També hi són valorats els béns mobles: 4.327.163,33 rals. D'aquests, 1.671.208,46 (un 38,62 %) corresponien a 4.551.000 rals nominals en títols de deute públic (a l'inventari s'havia rebaixat el valor nominal en un 36,72 %). El redactor del text s'aturava a considerar les raons d'aquesta elevada quantitat de títols de deute: «*Se ha indagado con todo esmero y escrupulosidad la procedencia en su origen de esos vales y encontrándola en muchos de ellos en la indemnización prestada por el Estado a antiguos participes en diezmos, tambien abolidos por las leyes, en la que igualmente suministró la Nacion por los daños sufridos en la ultima guerra civil, y en la equivalencia dada por el Excmo. Ayuntamiento de esta Capital a los antiguos poseedores de efectos de Villa, previos los arreglos llevados definitivamente á cabo con los interesados... se han llevado al inventario haciéndoles figurar en las primeras partidas del caudal vinculado por un valor efectivo de un millon seiscientos setenta y un mil doscientos ocho reales y cuarenta y seis céntimos.*»

La partida corresponent a la indemnització de delmes era, amb molta diferència, la més important: 4.000.000 rals d'un total de 4.551.000. En conjunt, la suma cobrada en concepte d'indemnització devia ser superior als 5.000.000 de rals, perquè el comte de Santa Coloma havia redimit censos i havia comprat alguns béns desamortitzats i segurament ho havia fet amb títols de deute públic cobrats d'aquella manera.

La revolució liberal i els homes rics, forts, influents i poderosos

Voldria que quedessin clares les limitacions d'aquest petit estudi. És evident que no és possible la generalització a partir de casos com aquests. La situació dels Safont, sens dubte, era privilegiada pel que fa a disposar d'informació i tenir accés a la cort. Els lligams del homes dels governs liberals amb uns quants homes com Safont feien possible grans negocis; se'ns escapen, però, com es concretaven aquests lligams.

En algun sentit, aquest petit treball vol reivindicar la necessitat d'integrar l'estudi del conjunt de mesures de la revolució liberal, però cal fer notar que el treball en si no és pas un bon exemple d'història integrada. A l'últim apartat he volgut cridar l'atenció sobre el perill d'aïllar, en el temps o en l'espai, fets

19. G. BARRAQUER, *Los religiosos en Cataluña...*, vol. IV, p. 754.

20. Archivo Histórico de Protocolos de Madrid. Inventari del comte de Santa Coloma. Protocol núm. 28.270.

o elements sense tenir en compte la seva continuïtat històrica. Per això mateix, vull remarcar ara que les dades aportades no són suficients per explicar-ne el resultat històric. Aquest resultat podia haver estat diferent. Podia haver passat que Jaume Safont aparegués a la llista del 1875 com a gran contribuent estatal. Així ho fan alguns personatges com Murga, Manzanedo, Collado, etc., i també hauria pogut passar que el comte de Santa Coloma s'hagués enfonsat realment i hagués perdut la seva grandesa i les seves rendes. No va passar, però *podia* haver passat.

Per entendre l'abast real de la revolució liberal, tot això té una importància molt relativa. Interessa molt més de conèixer els canvis que es produïren en les relacions entre els homes, i, sobretot, en les relacions de producció. Pel que fa a la interpretació del procés de la revolució liberal, doncs, ben poca cosa pot aportar aquest estudi. Si de cas, la impressió —i, encara, només la impressió— que per a alguns homes ben relacionats amb el govern i, en certa manera, protagonistes o amics dels protagonistes dels principals canvis jurídics i polítics, allò que els historiadors anomenem revolució liberal va significar, sobretot, un negoci: la possibilitat d'enriquir-se, o de plantar cara als propis problemes financers. Però, podem anar més enllà d'aquesta impressió?

M'ha semblat trobar una primera resposta a tots els interrogants plantejats en aquest paràgraf de Franco Alonso: «*Se dieron tres capitales por uno [...], y aquellos a quienes se les dieron eran ricos, fuertes, influyentes y poderosos, mientras que los pueblos y particulares que habian prestado tantos servicios, que habian consumido sus fortunas y derramado su sangre por la libertad, ésos quedaron pobres y desvalidos.*»²¹

Crec que aquestes paraules són les més adequades per posar punt final a aquesta nota. Dificilment en trobaríem d'altres que definissin d'una manera més justa l'autèntica *dimensió històrica* de les relacions entre el comte de Santa Coloma, la família Safont i el procés de revolució liberal.

21. S. FRANCO ALONSO, *Reseña histórica sobre la Hacienda Pública en España y arreglo de sus deudas* (Madrid 1865), p. 27. Cito aquest fragment a partir de la reproducció que en fa Josep FONTANA a *La Revolución Liberal*, p. 239. Josep Fontana comenta d'una manera molt suggestiva el text: «*Esto es lo que hace débil la lógica del gobierno...*»